

СВІТОВИЙ БЕСТСЕЛЕР!

Лондон, 1975 рік. Арчі Джонс, ветеран Другої світової війни, задумав вчинити самогубство. Його дружина Офелія, з якою вони прожили тридцять років, покинула його. Виявилось, що Арчі не може це пережити. І не тому, що аж так любив її, а навпаки – не любив. Тридцять років і все дарма! Він вирішив покінчити з цим усім раз і назавжди, тому сів у машину, яка наповнювалась чадним газом, міцно стиснувши свої бойові нагороди і свідоцтво про шлюб: Арчі хотів забрати свої помилки із собою. Однак самогубцю відволікли голуби і власник кошерної крамниці, різник Мо. І тепер Арчі Джонс має ще один шанс... Самад, бенгальський мусульманин, з яким Джонс пройшов війну, радить йому забути про своє минуле і шукати нове кохання...

Чудовий дебютний роман... Нагадує Салмана Рушді та Джона Ірвінга. «Білі зуби» — це комічна, приємна та масштабна історія, вміло зібрана завдяки літературній вправності Сміт.

Блискучий та зухвалий роман із незабутніми героями та сміливими ідеями.

Entertainment Weekly
Претензійний, щирий та сміливий. Сміт має справжній талант до комедії та чуття до людських слабкостей.
The Atlanta Journal & Constitution
The Wall Street Journal

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-3360-7

9 786171 233607

Зеді Сміт

Білі зуби

Зеді
Сміт

Білі
зуби

Зеді
Сміт

Білі
зуби

Zadie Smith ▶ White Teeth

ХАРКІВ КЛУБ
2017 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821.111(680)
ББК 84.4 Вел
С50

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Smith Z. *White Teeth : A Novel* / Zadie Smith. — London :
Hamish Hamilton, 2000. — 480 p.

Переклад з англійської
Нани Куликової та Ростислава Семківа

Дизайнер обкладинки *Марія Фоя*

ISBN 973-617-12-3360-7 (укр.)
ISBN 978-0-241-13997-X (англ.)

© Zadie Smith, 2000
© Hemigo Ltd, видання українською мовою, 2017
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2017

*Мойй матері та моєму батькові
А також — Джиммі Рахману*

*«Минуле — це пролог»
Напис у Вашингтонському музеї*

Подяки

Я вдячна Лізі та Джошуа Аппінянезі, що допомогли мені дістати кімнату, коли я найбільше потребувала власного простору. Так само дякую Трістану Г'ю та Івонні Бейлі-Сміт, котрі створили дві щасливі сім'ї для авторки та її книжки. Не меншою мірою я завдячую яскравим думкам та гострим очам таких людей: Полю Гільдеру — моєму другу та популяризатору; Ніколасу Лерду — доброму знайомому та найбільш простодушному читачеві; Донні Поппі, котра педантична у всьому; Сімону Проссеру — найбільш прискіпливому редактору, про якого лише можна мріяти, та, звісно ж, моїй агентці Джорджії Гарретт, від якої нічого не приховаєш.

АРЧІ

1974, 1945

Кожна непомітна дрібниця, з певних причин, сьогодні є насправду вельми важливою; тому коли говорять, що та або інша подія «не має значення», це звучить як богохульство. І ніколи не можна знати напевне — як би це краще пояснити? — котрий з наших вчинків чи котре з наших неробств матимуть якісь наслідки в майбутньому.

Е. М. Форстер, Куди бояться заходити ангели

1. Дивовижний другий шлюб Арчі Джонса

Ранній ранок, друга половина сторіччя, проспект Кріклвуд. О 6-й годині 27 хвилин 1 січня 1975 року Альфред Арчібальд Джонс, запакований у вельветовий костюм, сидів, поклавши голову на кермо, у сповненому чадом передмісті Шевальє Мушкетерів і сподівався, що вирок йому винесуть не надто суворий. Він розпластався хрестом у тихій прострації, рот йому відкрився, а руки звисали з обох боків, неначе крила грішного ангела; в кулаках були затиснуті бойові нагороди (в лівому) та свідоцтво про шлюб (у правому), оскільки він твердо вирішив усі свої помилки забрати з собою. В одній з його зіниць нервово пульсував зелений вогник правого повороту, котрий уже нікому буде зробити. Він змирився. Він

приготувався. Він кинув монетку і збирався виконати це рішення. Це було заплановане самогубство — вирок, винесений собі напередодні Нового року.

Проте навіть коли його дихання стало спазматичним, а зір затуманився, Арчі продовжував роздумувати про те, що вибір здійснити свій задум саме на проспекті Кріклвуд був доволі дивним. Дивним таке рішення видалося б і випадковому перехожому, котрий побачив би скоцюрблену фігуру за кермом через вікно авто, і поліцейському, котрий складав би протокол, і місцевому журналісту, якому б доручили нашкребти п'ятдесят слів про цей випадок, і, врешті, найближчим родичам загиблого, котрі б ту газетну заміточку прочитали. Проспект Кріклвуд, затиснутий між похмурим бетонним кінокомплексом та гігантським перехрестям, на визначену йому роль аж ніяк не підходив. Сюди ніхто не приїжджав помирати. Сюди приїжджали хіба, щоби рухатися далі — вперед по шосе А41. Втім, Арчі Джонс і не хотів би померти у якійсь далекій красивій місцині, скажімо, у лісі чи на краєчку зарослої вересом скелі. Арчі думав собі так: люди з села повинні помирати в селі, а міські мешканці мають робити це в місті. І ніяк інакше. *Він помер так, як жив...* ну і всі ці штуки. Виглядало логічним, що Арчібальд має померти якраз на такій жахливій міській вулиці, саме там, куди його закинуло життя, у свої сорок сім років, на самоті в однокімнатній квартирі над занедбаною дешевою крамницею. Він не належав до того типу людей, котрі звикли все планувати прискіпливо — залишати передсмертні записки, давати розпорядження щодо власних похоронів, — він належав до людей, позбавлених подібних фантазій. Просив би лише про клаптик тиші, щоби хтось сказав «тсс», а він міг би сконцентруватися. Щоби було тихо і спокійно, як буває всередині сповідальні чи у той момент, коли думка в голові вже згасла, а слово ще не зазвучало. Він волів покінчити з усім ще до того, як відчиняться крамниці.

Зграя місцевих голубів хижо спікірувала з невидимого карниза, цілячись на дах автомобіля Арчі, проте в останній момент птахи зробили елегантну петлю і всі, як один, при-

землилися на вивіску кошерної крамниці різника Гусейна-Ішмаеля. Арчі вже був занадто далеко, щоби чути, який вони при цьому зчинили галас, проте він внутрішньо посміхався, спостерігаючи за птахами, які саме загиджували брунатними плямами білу стіну навпроти. Він дивився, як голуби, опустивши голівки, заглядають у рурку водостічної труби, як запитливо дивляться на кров, котра сочиться з мертвих тіл курчат, ягнят та телят, розвішаних, як шуби на вішаках, у крамниці. А він — невдаха. Голуби мали чуття на невдах, тому вони й минули Арчі, полетівши геть. Адже він не знав, що, хоча шланг пилососа, прикріплений до вихлопної труби, продовжував нагнітати до салону авто отруйний чад, фортуна від Арчібальда цього ранку не відвернулася. Ледве видима плівка удачі проступала на ньому, немов свіжа роса. Доки він то непритомнів, то повертався до тьми, рух планет, музика сфер, непомітне коливання крилець метелика тигрової молі у Центральній Африці, словом, весь огром того, через що лайно у світі таки трапляється, змовився дати Арчі ще один шанс. Десь якось, хтось вирішив, що він повинен жити.

* * *

Власником крамниці Гусейна-Ішмаеля був Мо Гусейн-Ішмаель — величезний бугай, у котрого волосся над лобом стирчало, немов качиний хвіст. Мо вірив, що причиною всіх його страждань є голуби: саме голуби, а не їхній послід на стінах. «Лайно — це не лайно, — бурмотів Мо свою мантру, — голуби — оце справжнє лайно». Тому ранок, коли Арчі майже помер, почався для Гусейна-Ішмаеля звично: Мо випер свій гігантський живіт на підвіконня і заходився розмахувати різницьким ножем, сподіваючись зупинити надокучливий брунатний дощ.

— Ану геть звідси! Забирайтеся, малі засранці! Так! ШІСТЬ ВРЯД!

Останній зворот був явним імігрантським запозиченням з англійської гри в крокет, в якій найкращий удар вражав одразу шість ворітець.

— Веріне! — гукнув Мо кудись униз, тріумфально здіймаючи над головою закривавленого ножа. — Тепер твоя черга полювати, хлопче. Готовий?!

Внизу на тротуарі стояв Верін — неймовірно ожирілий хлопчик-індус, котрий вчився у школі за рогом, а сюди помилково потрапив на практику; виглядав він неначе жирна крапка під вигнутим знаком запитання Мо. Тепер Верін мав вилізти по драбині нагору і зібрати кавалки розшматованого голуба у герметичну торбинку, зашнурувати її, а потім викинути рештки у сміттєвий бак на іншому кінці вулиці.

— Давай, ворущись, сосиско! — заволав, з'явившись у дверях, один з помічників Мо, після кожного слова пацаючи Веріна мітлою по задниці, ніби розставляючи знаки пунктуації. — Ану-підніми-свій-товстий-індо-ганезький-заднаверх-слоняро-і-прибери-того-роздовбаного-голуба-геть!

Мо витер піт зі свого чола, форкнув й оглянув вулицю; його погляд зачепився за порожні крісла та зачовгані килимки, котрі були виставлені на вулицю біля забігайлівки для місцевих п'яничок, ігрові автомати поблизу торгового центру, брудні ложки на столиках і таксівки біля тротуару — все було обгиджено птахами. Одного дня, так вірив Мо, мешканці Кріклвуда ще дякуватимуть йому за його щоденне полювання; настане такий час, коли жоден чоловік чи жодна жінка на проспекті вже не муситимуть змішувати одну частину прального порошку з чотирма частинами оцту, щоби відмивати ту гидоту, котру голуби розсівають над світом. «Лайно не є лайном, — задумливо повторив різник, — голуби — ото справжнє лайно». Мо був єдиною людиною у цілому кварталі, котра знала правду. У всій цій справі він справді відчував присутність дзену — він бажав добра всім людям на землі, — і саме у той момент трапилося йому побачити машину Арчі.

— Арша-аде!

Хитроокий худючий молодик з підківкою вусів, одягнутий у чотири відтінки брунатного, вийшов на цей клич з крамниці, витираючи на ходу покривавлені долоні.

— Аршаде! — Мо ледве стримував себе, тикаючи пальцем у напрямку машини. — Хлопчику мій, я тебе хочу спитати тільки одне.

— Так, абба? — промимрив Аршад, переминаючись з ноги на ногу.

— Що це, до біса, таке? Що ця колимага тут робить? О шостій тридцять будуть постачальники. Чуєш! О шостій тридцять під ці двері вивалять п'ятнадцять коров'ячих туш. Мені треба буде їх вивантажити. У мене тут бізнес, ясно?! Сюди привезуть м'ясо. І я не знаю, що я робитиму... — Мо скривив щиру невинну міну, — я ж думав, що тут чітко написано: проїзд не займати!

З цими словами він ткнув пальцем на стару забр'юхану дерев'яну вивіску: «ПАРКУВАТИСЯ ЗАБОРОНЕНО В УСІ ДНІ ДЛЯ ВСІХ ЗАСОБІВ ТРАНСПОРТУ».

— Ну, і що ти скажеш?!

— Не знаю, абба.

— Ти мій син, Аршаде, але я не наймав тебе, щоб ти не знав. Це він може не знати, — з цими словами Мо вихилився з вікна і ляснув по шиї Веріна, котрий саме вмотився на поручнях і балансував на них, як канатоходець, — той удар мало не звалив хлопця вниз.

— А тобі я плачу гроші, — продовжував Мо, — щоб ти знав. Щоби ти володів інформацією. Щоб ти витягував на світло всі таємниці незбагненого всесвіту нашого Творця.

— Абба?

— Дізнайся, що то за машина, і щоб за п'ять хвилин її тут не було!

Мо зник у вікні. За якийсь час Аршад повернувся і знову покликав його:

— Абба!

Роздратований Мо вигулькнув у вікні, як зозулька у віконці швейцарського годинника.

— Батьку, він зібрався отруїтися газом.

— Що?!

Аршад знизав плечима:

— Я постукав йому у вікно і сказав, щоби він забирався геть звідси, а він мені сказав, що збирається тут отруїти себе газом і щоби його лишили в спокої, так і сказав.

— Ніхто не має права труїти себе газом на моїй власності. Мо гайнув сходами вниз. — Я не маю відповідної ліцензії.

Вийшовши на вулицю, Мо наблизився до машини Арчі, висмикнув рушник, котрий затуляв нещільно зачинене вікно, і сильним, напористим рухом опустив шибку на п'ять дюймів.

— Ей, містере, чуєте?! У мене нема дозволу, щоби хтось тут влаштував самогубства. Це кошерне місце, ясно? Якщо ви збираєтеся тут померти, мій друже, то я вам перше влаштую добряче обрізання.

Арчі відірвав голову від керма. І от, за момент до того, як він зміг сфокусувати погляд на спітнілій туші темношкірого прибульця і зрозуміти, що життя знову повернулося, на нього зійшло осяяння. Йому здалося, що оце вперше від часу його народження життя нарешті сказало Арчі Джонсу: «Так!» Не просто так сказало «окей» чи «давай-уже-живи-раз-почав», але отак радісно і зі знаком оклику. Життя справді потребувало Арчі. Воно видерло його з пазурів смерті й повернуло, щоби пригорнути до своїх грудей. Попри те що він був не найкращим з-поміж тих, котрі жили, Життя хотіло Арчі, й тому Арчі, на превелике своє здивування, захотів жити.

Він гарячково опустив обидва вікна і на всю глибину легенів удихнув кисню. Поміж широкими ковтками повітря, розтираючи сльози, він умудрявся сердечно дякувати Мо, хапаючи того за фартух.

— Та добре вже, добре, — говорив різник, відриваючи руки Арчі від свого фартуха і обтрушуючись, — їдьте своєю дорогою. А то тут у мене м'ясо. У мене бізнес: я випускаю кров, а не даю поради. Вам потрібна вуличка, де вас ніхто не потурбує. Але ж тут Кріклвуд, розумієте.

Проте Арчі, все ще дякуючи, здав назад, з'їхав з бордюру і зробив правий поворот.

* * *

Арчі Джонс спробував вчинити самогубство, тому що його дружина Офелія, італійка з очима кольору фіалок та невеличкими вусиками над верхньою губою, нещодавно з ним розлучилася. Проте він вирішив провести новорічний ранок, вдихаючи газ, не тому що любив її. Він вирішив так якраз тому, бо усвідомив, що жив з нею так довго і не любив її. Шлюб Арчі був схожий на той випадок, коли купуєш у крамниці пару взуття, а вдома розумієш, що воно тобі не підходить. Але продовжуєш ходити в ньому заради пристойності. І от, одного дня, через тридцять років таких мук, твої черевики самі здіймають бунт і йдуть з дому. Вона покинула його. Майже тридцять років — і все даремно.

Наскільки він пам'ятав, спершу у них, як і в будь-кого іншого, все йшло добре. Весною 1946 року він випірнув з самого епіцентру війни просто до флорентійської кав'ярні, де обслуговувати його підійшла дівчина, напевно подібна до сонця: Офелія Дяжільо була одягнута у все жовте, й доки вона передавала йому пінисте капучино, він вловив, як від неї віє теплом та обіцянкою добрячого сексу. І вони ввійшли разом у це сяюче світло, як коні з шорами на очах. Вона не могла знати, що жінки ніколи не були світлом життя Арчі, що десь глибоко всередині він їх не любив, не довіряв їм і міг любити їх, хіба що засліплений німбами довкола їхніх голів. І ніхто так само не попередив Арчі, що на родинному дереві Дяжільо гніздяться дві істерикині тітоньки, вуйко, котрий розмовляє з баклажанами, і ще двоюрідний брат, який вічно носить весь одяг задом наперед. Отож вони одружилися і перебралися до Англії, де вона швидко зрозуміла свою помилку, де він почав зводити її з розуму, а відтак німб довелося віднести на горище, де він почав припадати пилом, як і решта непотребу вкупі з поламаним кухонним

начинням, котре Арчі обіцяв якось-колись поладити. Ото між того непотребу і валявся старий пилосос Арчі.

Вранці на саме Різдво, тобто за шість днів до того, як його авто зупинилося перед кошерною крамницею різника Мо, Арчі у пошуках свого старого пилососа заїхав у Гендон до свого колишнього будиночка, котрий скромно тулився до сусідньої кам'яниці, з якою мав спільну стіну. Це був уже четвертий його візит на горище впродовж останніх кількох днів: він вигрібав звідти уламки свого подружнього життя і перевозив їх на нову квартиру; втім, забрати пилосос, одну із найбільш зламаних та запаскуджених речей, міг хіба божевільний або той, кого вигнали з дому. От що таке розлучення: це коли ти забираєш речі, які тобі не потрібні, від людей, яких ти більше не любиш.

— А, то *ви* знов, — зустріла його на порозі прибиральниці-іспанка, котру звали Санта-Марія чи Марія-Санта, чи ще якось, — ме-естер Джонс, що забере те тепер? Кухонну мийку, сі?

— Мій пилосос, — відповів Арчі похмуро, — старий пилосос.

Вона різонула його поглядом і плюнула на килимок перед дверима за дюйм від його черевиків:

— *Ласкаво просимо, сеньйоре!*

Це місце стало притулком для людей, котрі його ненавиділи. Крім прибиральниці, йому довелося зіткнутися тут з численними італійськими родичами Офелії, медсестрою з психіатричної лікарні, жінкою з опікунської ради і, звісно ж, з самою Офелією, котра в даний момент лежала, скрутившись калачиком на дивані, в самому центрі цієї божевільні й видобувала хтиві звуки з пляшки «Бейлізу». Він витратив годину і ще чверть години, аби тільки пробратися крізь ворожі заслони — і все для чого? Щоби забрати той збоченський пилосос, уже давно винесений на горище через головну і вирішальну його ваду: якщо інші пилососи всмоктували, то цей усе видував назовні.

— Ме-естере Джонс, нащо ж ви приходите сюди, якщо це завдає вам стільки клопоту? Будьте *розсудливі*. Що ви будете з ним робити? — Прибиральниця вперто підіймалася за ним на горище, озброєна ганчіркою і якоюсь рідиною для відмивання плям. — Він же поламаний. Він вам *не потрібен*. Розумієте? Бачите? — Вона увімкнула шнур у розетку і поклацала мертвим перемикачем.

Арчі витяг шнур і почав спокійно обмотувати його довкола пілососа. Навіть якщо він поламаний, Арчі все одно забере його. Йому хотілося полагодити в цьому домі навіть найдрібніші речі, аби тільки видатися до чогось путнім.

— Та ви ж ні до чого не здатні, — Санта переслідувала його сходами вниз, — ваша жінка через вас стала хвора на голову, і нічого іншого ви зробити не можете.

Арчі обняв пілососа і поніс його у вітальню, де, відчувуючи на собі осудливі погляди кількох пар очей, знайшов коробку зі своїми інструментами і почав його лагодити.

— Та ви тільки гляньте на нього, — сказала одна з італійських бабусь Офелії, та, котра виглядала більш вишуканою, в якій були глибокі зморшки та всього кілька ридимок на обличчі, — він усе забирає, ясно? Забравись їй розум, забравись блендер, забравись стару магнітолу — все забравись, крім дощок з підлоги. Певне що тут звар'ювати можна...

Жіночка з опікунської ради, котра навіть у найсухіші дні нагадувала змоклу до нитки кицьку, енергійно закивала головою на худющій шиї на знак підтвердження:

— Це огидно, можете мені навіть нічого не казати, це просто огидно... а нам, як завжди, доводиться все розгрібати. Це ж треба, таке хуліганство...

Її одразу ж перебила медсестра:

— Офелію не можна залишати тут саму, ну так же... і саме зараз він змивається, бідна жінка... їй потрібна нормальна сім'я, їй потрібно...

«Я тут, — Арчі хотілося закричати, — я ще нікуди не пішов, ясно! Гляньте — ось я! І це був мій блендер!»

Але він, Арчі, скандалити зовсім не вмів. Він лише мовчки слухав усіх їх упродовж наступних п'ятнадцяти хвилин, пробуючи на шматочках газети, чи пиросос всмоктує, а далі на нього зненацька зійшло прозріння: життя — це просто величезний рюкзак, такий нестерпно важкий, що, навіть коли боїшся втратити все, таки легше покинути увесь той багаж просто на дорозі й далі порожнем попрошкувати у темряву. *Тобі не потрібен блендер, Арчі, мій хлопчику, тобі не потрібен цей старий пиросос. Ці речі вже мертві. Так що кидай рюкзак, Арчі, давай, приєднуйся до вічних небесних мандрівників.* Може, так справді буде правильно? Коли тобі в одне вухо дзюмкає колишня дружина зі всіма своїми родичами, а в друге — гуде пиросос, фінал життя видається неминуче близьким. Нічого особистого проти Бога чи щось таке. Просто здається, що зараз настане кінець світу. Щоби почати новий рік гідно, йому однозначно потрібно було щось більше, ніж звична пляшка віскі, кілька солоних крекерів та пачка цукерок з полуничною начинкою, котрих до ранку все одно не залишиться.

Врешті, він таки полагодив пиросос і пропирососив вітальню, надзвичайно спокійно і методично засовуючи ріжок до найглухіших закапелків. Далі зі священним трепетом підкинув монетку (решка — життя, герб — смерть) і не відчув нічого особливого, коли побачив на ній стрибаючого лева. Тоді, не кажучи нікому жодного слова, він тихо від'єднав від пирососа трубу, склав усе до коробки і вийшов з цього дому востаннє.

Проте, як виявилось, померти не так-то просто. Самогубство не можна вписати у Плани На Сьогодні десь поміж завданнями почистити сковорідку і вирівняти диван, підставивши йому під ніжку шмат цегли. Це, навпаки, рішення покинути будь-що робити, поцілунок, відісланий у забуття. Що б там хто не казав, але самогубство вимагає моці в дупі. Це вчинок, гідний героїв та мучеників — усіх, хто готовий на безглузду жертву. Але Арчі до таких не належав.

Він був собі просто чоловіком, становище якого у Вищому Порядку Речей можна визначити такими рівняннями:

Галька: на березі.

Крапля: в морі.

Голка: в стіжку сіна.

Тому-то впродовж кількох днів він ігнорував вирок монетки і просто їздив на своєму авто в компанії з пілососом. Кілька ночей підряд він вглядався через віконну шибку у страхітливу твердь неба, відчуваючи, яким він сам є насправді — мізерним і непотрібним. Розмірковував, що станеться зі світом, коли він зникне, і доходив до висновку, що світ такої втрати навіть не помітить, знехтує як дрібною похибкою. Збавляв хвилини, думаючи, чи його «Гувер» — це просто назва популярного бренду, як доводили всі навколо, чи так у Британії називають уже всі пілососи. І увесь цей час труба пілососа звисала із заднього сидіння його авто, немов розслаблений член, скалячи зуби на його імпотентну нерішучість, неначе висміюючи його тихий страх, регочучи над тими несміливими кроками, якими він підбирався до часу страти. Тоді, 29 грудня, він вирішив зустрітися зі своїм старим друзякою Самадом Мія Ікболлом. То був не найкращий компаньйон, проте таки найдавніший приятель Арчі — бенгальський мусульманин, з котрим він бився плече до плеча, коли того вимагав час; котрий нагадував йому про війну, ту саму війну, згадка про яку наводить багатьох на думку про смачну пайкову шинку та різнокольорові панчохи повій, але йому зринає у пам'яті хіба звуками пострілів, грою в карти у перервах між боями та різким смаком іноземного алкоголю.

— Арчі, добрий мій друже, — сказав Самад м'яким, задушевним голосом. — Тобі треба забути всі ці бабські клопоти. Знайди собі нову жінку. От що тобі насправду потрібно. І досить про це: підвищую ставку ще на п'ять шилінгів.

Вони сиділи у своєму новому прихистку — кнайпі «Клуб О'Коннела» — і грали покер у три руки: дві належали Арчі, а одна — Самадові: його права рука була сірою та нерухо-

мою, повністю мертвою, незважаючи на кров, котра в ній якимсь чудом продовжувала циркулювати. Кнайпа, в якій вони шовечора сходилися перекусити, була також гральним домом і належала іракській родині, всі члени якої мали нездорову шкіру.

— Бери приклад з мене. Відтоді, як я одружився з Алсаною, мені знову хочеться жити, розумієш? Та вона мені цілий світ відкрила. Така юна, життєрадісна — ніби ковток свіжого повітря. Хочеш від мене пораду? Осьо. Забудь про своє минуле життя — то було не більш як затяжна болячка, Арчібальде. Нічого доброго ти в ньому не мав. Таки ніц доброго.

Самад подивився на нього з великою симпатією, бо ставився до Арчі замалим що не ніжно. Їхня воєнна дружба перетривала тридцять років розлуки на відстані між континентами, аж доки у 1973-му Самад приїхав до Англії — середніх літ чоловік у пошуках нового життя, з молодою двадцятичотирирічною нареченою на ім'я Алсана Бегам, невеличкою на зріст, з обличчям, подібним до місяця, та жвавими пронизливими очима. У пориві ностальгії, а ще тому що Арчі був єдиною людиною, яку він знав на цьому невеликому острові, Самад знайшов старого друга і навіть поселився у тому ж лондонському передмісті. Повільно, проте неухильно приятелі знову здружилися.

— Ти граєш, як повний йолоп, — сказав Самад, викладаючи переможний квартет із дам. Одним спритним рухом лівої руки він хвацько розклав четвірку на столі.

— Я вже старий, — промимрив Арчі, й собі скидаючи карти, — старий. Хто мене тепер захоче? Воно й перший раз було важко переконувати.

— Повна дурня, Арчібальде. Ти взагалі ще не зустрів потрібну людину. Офелія тобі, Арчі, зовсім не підходила. Якщо я правильно тебе зрозумів, то вона навіть не з нашого часу.

Це він мав на увазі божевільну уяву Офелії, котра більшу частину часу вважала себе коханкою відомого шанувальника мистецтв XV сторіччя Козімо де Медичі.

— Вона народилася і живе просто не у своєму Часі! Просто зараз не її день! Може, навіть не її сторіччя. Сучасне життя заскочило її зненацька і міцно дало під зад. Ото весь розум з неї і вилетів. Трах — і геть. А ти? Ти просто вибрав у гардеробі не те життя, а тепер маєш його повернути. До того ж вона не благословила тебе дітьми... а життя без дітей, Арчі, для чого воно взагалі? Але життя дає другий шанс, так, воно завжди дає другий шанс. Можеш мені вірити, я це знаю. Тобі, — продовжував він, зіпершись на свою мертву руку, — взагалі не слід було з нею одружуватися.

«Ага, — думав Арчі, — знав би, де впаду, — підстелив би соломи».

Врешті, через два дні після цієї розмови, новорічним ранком біль сягнув такої сили, що Арчі вже не міг зважати на Самадову пораду. Натомість, він вирішив умертвити свою плоть, покінчити з життям, звільнити себе від потреби простувати цією дорогою, на якій було зроблено стільки неправильних поворотів і яка, врешті, завела у глибокі хащі та понищила його життєві сили, як птахи видзьобують розсипаний по бруківці хліб.

Коли авто почало заповнюватися газом, йому довелося проглянути обов'язковий у таких випадках фільм про своє життя від його початку і дотепер. Він виявився короткою і нечіткою стрічкою низької якості, чимось на кшталт метафізичного відповідника промов королеви. Нудне дитинство, невдалий шлюб, безперспективна робота — класичний тріумвірат — вони промайнули швидко, тихо, без цікавих діалогів, майже так, як і першого разу, коли все відбувалося насправді. Наш Арчі не належав до тих, хто надто вірить у долю, проте, кинувши погляд назад, він усвідомив, що його життя було таки передбачено і заплановано, ніби корпоративний подарунок на Різдво — наперед і всім однаковий.

Звісно, в його біографії була війна; він воював лише впродовж останнього року, бо мав тільки сімнадцять, хоч це й мало тоді важило. Ні, в окопах Арчі, звісно ж, не сидів.

Післямова

МОЛОДА ДОСВІДЧЕНІСТЬ ЗЕДІ СМІТ

Входження в англomовну прозу молодого письменниці Зеді Сміт можна назвати відкриттям початку ХХІ сторіччя. У 2000 році, на момент виходу її першого і найвідомішого роману «Білі зуби», авторці виповнилося лише 25 років. Та цей роман, фактично, став літературною сенсацією ще за декілька років до виходу в світ, а видавництва мало не змагалися за право публікації. Цілком виправдано: згодом книга стала світовим бестселером, здобула численні літературні премії та нагороди, була екранізована (як телесеріал), перекладена кількома десятками мов, серед яких тепер і українська. Наступні два романи Зеді Сміт «Торговець автографами» (*The Autograph Man*, 2002) і «Про красу» (*On Beauty*, 2005) хоч і не повторили такого феноменального успіху, однак теж були відзначені багатьма літературними нагородами, а «Про красу» навіть потрапив до короткого списку номінантів на Букерівську премію. Молода випускниця Кембріджу швидко опинилася у центрі літературознавчої та світської уваги, і хоча в Англії вона майже не дає інтерв'ю, пояснюючи це бажанням жити звичайним життям та вільно їздити в метро, як і кожна людина, популярність її не спадає. У 2007 році журнал «Vogue» вніс Зеді Сміт у коло найгламурніших жінок світу, а в іншому рейтингу її назвали серед 100 найвпливовіших осіб 2006 року.

Новітній англійській літературі відомі приклади, коли перший же роман автора ставав літературною подією (наприклад,

«Володар мух» Вільяма Голдінга або «Під сіткою» Айріс Мердок — обидва з'явилися 1954 року), проте, як правило, ті початківці вже мали за плечима значний життєвий та інтелектуальний досвід. Який же досвід уможливив яскравий дебют учорашньої студентки?

Наразі біографія Зеді Сміт коротка на визначальні події. Народилася 1975 року в північно-західному Лондоні, в етнічно змішаній родині, яких чимало у великому космополітичному місті: батько — англієць, а темношкіра мати емігрувала з Ямайки до Англії в 1969 році. Підлітком майбутня письменниця змінює своє ім'я Саді (Sadie означає «милисть, співчуття» або «принцеса») на Зеді (Zadie), вважаючи, що нове ім'я звучить екзотичніше. Можна припускати тут намір до свідомого самоконструювання майбутнього успішного образу, проте слід визнати, що новітнє ім'я авторки, сполучаючи екзотичне звучання «Зеді» та англійську спадковість «Сміт» вдало відповідає вмінню письменниці природно сполучати у своїх текстах неординарні ситуації та персонажів із повсякденними реаліями.

Свої шкільні роки Зеді Сміт не згадує як найщасливіші, натякаючи на самотність та відчуття ізольованості. Причини банальні й актуальні водночас: визнання однолітків їй не додавали ані звичайне підліткове занепокоєння зовнішністю, ані приналежність до етнічно змішаного робітничого класу (за визначенням самої Зеді). Зате улюбленим заняттям з дитинства стало читання книжок, що Зеді називає найважливішою передумовою свого становлення як автора.

Крім того неабиякий хист до джазового вокалу та хореографії. Підлітком Зеді бачила себе акторкою мюзиклів, а в університеті, продовжуючи читати улюблених авторів на філологічному факультеті, підробляла джазовими співами і мріяла про журналістську кар'єру. Захоплення мюзиклами ще, напевно, виявить себе: серед творчих планів Зеді Сміт та її чоловіка, поета й романіста Ніка Лерда, музична п'єса за мотивами життя Франца Кафки.

Окрім написання романів, Зеді Сміт виявляє себе й у інших сферах літературного процесу: вона редагувала збірку оповідань сучасних авторів «Шматок плоти» (*Piece of Flesh*, 2001), друкує вдумливі літературно-публіцистичні статті. Зеді Сміт належить до авторів, які постійно переймаються професійним самовдосконаленням, прагнуть з'ясувати, як співіснують творчість і реальне життя. Саме це прагнення зумовило появу збірки есе «Провалися краще: етика роману» (*Fail Better: The Morality of the Novel*, 2006). У цих есе Сміт залучає досвід письменників ХХ ст., підтримуючи аристотелівський погляд на літературу як на «гіпотетичну територію» людських вчинків. Філософія Зеді Сміт як автора влучно передана її ж словами: «Спробувала? Не вдалося? Дарма. Спробуй знов. Провалися знову. Провалися краще».

Отже, на перший погляд, брак незвичайного життєвого досвіду, а проте Зеді Сміт вражає тонкими спостереженнями за щоденним життям. Основною темою роману «Білі зуби» можна назвати людські стосунки на тлі мультикультурного середовища. Саме у такому розрізі постає інтерес авторки до звичайної, як для Лондона, родини з робітничого чи середнього класу, і того, наскільки суспільні настрої важать або тяжіють над звичайними мешканцями міста. «Білі зуби» — роман про місто і, за визнанням англійських критиків, один з найкращих романів про сучасний Лондон. Автобіографічний підтекст у романі присутній, але має чіткі межі. Зеді Сміт постійно наголошує, що, попри деякі подібності з її родинним оточенням, образи в романі є цілком вигаданими. Авторка впевнена: «Має значення лише доброта та здатність побачити інакших, ніж ти».

Можливо, один із секретів широкої популярності її романів і в тому, що вони водночас і ставлять актуальні питання, і уникають надмірної заангажованості. Зеді Сміт зачіпає багато сучасних проблем: традиції та зміни у вихованні дітей, підлітковий вік і сучасна молодіжна культура, міжгенеративні стосунки і вічна потреба соціального порозуміння, а особливо — стосунки в родині. Проте оповідь ніколи

не перетворюється на дидактику. Можливо — ще й завдяки зближкам ненав'язливого гумору та тонкій іронії, з якими авторка ставиться до своїх персонажів і до найсерйозніших проблем. Головні персонажі роману можуть дивувати, вражати інших — а найперше самих себе — своєю впертістю і несподіваністю. Проте впадає в око вроджена доброта персонажів Сміт — риса, якої завжди потребує сучасне місто, на Сході чи Заході. І у цьому важко не погодитися з молодого авторкою, хай навіть це часом навіює атмосферу наївної ностальгії.

Сьогодні романи Зеді Сміт порівнюють із текстами таких видатних авторів, як Салман Рушді, Ханіф Курейші, Мартін Еміс, Арундгаті Рой. Паралелі між Сміт та Рушді з'являються завдяки їхньому обопільному інтересу до деконструювання західних міфів про расові стереотипи, увагу до історії крізь призму сімейних стосунків, до проблеми ідентичності у мультикультурному світі, долі вихідців із незахідного світу колишніх колоній. Зеді Сміт продовжує ламати установлені стереотипи про те, як почуваються, поводяться або розмовляють мігранти, відсуваючи звичні вимоги політкоректності на другий план.

Водночас Зеді Сміт небагато подорожувала за межами Англії та тяжіє все ж до художнього аналізу стану ширшої, екзистенційної відокремленості — стану, коли почуття самотності не обов'язково зумовлені переїздом до іншої країни. Характерною рисою прози Зеді Сміт, що відрізняє її від текстів того ж Рушді, є рівна міра уваги, з якою авторка стежить за життям і британців, і колишніх мігрантів. І такі людські почуття та стани, як, скажімо, депресія, брак впевненості в собі, навіть романтична світова скорбота, набувають стереоскопічного висвітлення — завдяки тому, що паралельно переживаються персонажами різного етнічного походження.

Зеді Сміт утверджує загалом ідеалістичний проект, наголошуючи, що є спільноти, які нормально уживаються. У наш час не втрачає актуальності її намір показати людей,

які докладають зусиль, щоби зрозуміти одне одного, незважаючи на культурні розбіжності. У романі «Про красу» Зеді Сміт взагалі доходить радикального висновку, що ілюзію особистісної ідентичності створює культура. Просто Зеді Сміт не вважає питання етнічної чи культурної ідентичності визначальними для людини, натомість нагадує, що всі люди є по-своєму біженцями — і відповідний офіційний статус їм для цього не конче потрібен.

ЗМІСТ

Подяки	7
Арчі. 1974, 1945	9
1. Дивовижний другий шлюб Арчі Джонса	9
2. Зубні проблеми	34
3. Дві сім'ї	52
4. Троє на підході	74
5. Глибинні зв'язки Альфреда Арчібальда Джонса та Самада Мія Ікбола	91
Самад. 1984, 1857	133
6. Спокуси Самада Ікбола	133
7. Моляри	168
8. Мітозис	189
9. Бунт!	215
10. Коріння Мангала Панде	249
Айрі. 1990, 1907	267
11. Неправильне виховання Айрі Джонс	267
12. Ікла: найгостріші зуби	312
13. Корені Гортенз Бовден	358
14. Англійськіші за англійців	366
15. Чалфенізм versus бовденізм	381
Маджід, Міллат і Маркус. 1992, 1999	413
16. Повернення Маджіда Магфуза Муршеда Мубтасіма Ікбола	414
17. Критичні розмови і тактики одинадцяти годин	435
18. Кінець Історії versus. Остання людина	464
19. Кінцевий пункт	487
20. Про мишей і пам'ять	514
Післямова. Молода досвідченість Зеді Сміт	537

Літературно-художнє видання

СМІТ Зеді

Білі зуби

Роман

Керівник проекту *М. Г. Шакура*
Відповідальний за випуск *А. І. Кривко*
Редактор *В. Д. Балдинюк*
Художній редактор *Т. О. Волошина*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *Т. М. Вакуленко*

Підписано до друку 26.05.2017. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Newton». Ум. друк. арк. 28,56.
Наклад 3000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано з готових діапозитивів на ПП «ЮНІСОФТ»
Свідоцтво ДК №3461 від 14.04.2009 р.
www.unisoft.ua
61036, м. Харків, вул. Морозова, 13Б

КНИЖКОВИХ

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

- на сайті Клубу: www.bookclub.ua
- у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безоплатний каталог

Запрошуємо до співпраці авторів
e-mail: publish@bookclub.ua

***Запрошуємо до співпраці художників,
перекладачів, редакторів***
e-mail: editor@bookclub.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Сміт З.

С50 Білі зуби : роман / Зеді Сміт ; перекл. з англ. Н. Куликової, Р. Семківа. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 544 с.

ISBN 973-617-12-3360-7 (укр.)

ISBN 978-0-241-13997-X (англ.)

Арчі Джонс виніс собі вирок напередодні Нового року: прискіпливо й детально, як звик робити всі свої справи, запланував самогубство. У машині, яка наповнювалася чадним газом, у кулаках міцно стиснув свої бойові нагороди і свідоцтво про шлюб: Арчі хотів забрати свої помилки із собою. Його відволікли голуби і власник крамниці, до якої його авто заблокувало під їзд. Мабуть, хтось десь вирішив, що Арчі Джонс мусить жити... Жива, гостра, істерично смішна й непереборно сумна, хвацько закручена історія.

УДК 821.111(680)

ББК 84.4 Вел